

STENDHAL ČERVENÝ A ČERNÝ

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

Na štěstí pro Juliána byla paní de Rênal příliš rozčilená a překvapena, takže si nevšimla, jak hloupě se choval. Julián se najednou stal pro ni vším na světě.

Když viděla, že svítá, a vybízela ho, aby odešel, povzdechla:

„Ach Bože, uslyšel-li manžel nějaký hluk, jsem ztracena.“

Julián měl dosti času vymýšlet fráze a vzpomněl si na tuto:

„Litovala byste života?“

„Ach, nyní velmi! Ale nelitovala bych, že jsem vás poznala.“

Julián soudil, že jeho důstojnost vyžaduje, aby od ní odešel teprve za bílého dne a bez zvláštních opatření.

Ustavičná pozornost, s níž studoval až do nejmenších podrobností své chování v bláhové touze, aby působil dojmem zkušeného muže, měla jedinou výhodu: když se u snídaně opět setkal s paní de Rênal, jeho chování bylo mistrovskou ukázkou opatrnosti.

Zato paní de Rênal se nemohla na Juliána podívat, aby se nezarděla až po uši, a nemohla žít ani okamžik bez pohledu na něho; uvědomovala si svůj zmatek, ale pokusy jej utajit její zmatek jen zdvojnásobovaly. Julián pohlédl na ni jen jednou. Paní de Rênal se zprvu obdivovala jeho opatrnosti, avšak brzy, když viděla, že se spokojil jediným pohledem, zneklidněla: „Že by mě už nemiloval?“ uvažovala, „ach, jsem pro něho příliš stará; je mi o deset let více než jemu.“

(Stendhal. *Červený a černý*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1958.)

Analýza uměleckého textu

- **zasazení výňatku do kontextu díla**

Úryvek je asi z první pětiny knihy, kdy Julián svedl manželku svého zaměstnavatele, paní de Rênal.

Seznamujeme se s obcí Verrières a jejím starostou Rênalem bažícím po majetku. V této obci žije pilař Sorel, jehož dílna byla přesunuta na jiné místo. Pan Rênal má tři syny a přeje si, aby se jejich vychovatelem stal syn pilaře Sorela, budoucí teolog Julián Sorel.

Julián se dal na kněžská studia, protože se chce dostat pryč z Verrières a být slavný. Tajně obdivuje Napoleona a další vojáky. Otec s panem de Rênal domluvil plat 400 franků ročně, Julián má jíst společně s rodinou a nikoli se služebnictvem a jeho úkolem je naučit chlapce latinu. Uvedl se výborně, dovede odříkávat celou bibli nazpaměť.

Paní de Rênal měla Juliána čím dál radši, ani si neuvědomila, že se do něj zamilovala. Zamilovaná do něj byla i komorná Elisa, tu ale Julián odmítl. Celá rodina odjela na venkovské sídlo do Vergy. Zde byl Julián mnohem šťastnější než ve Verrières. Když se jednou omylem dotkl ruky paní de Rênal a ona ucukla, umínil si, že její postoj vůči sobě změní. Povedlo se mu to, po několika pokusech už mu svou ruku ponechala. Poté, co pan de Rênal Juliánovi vyčetl, že věnuje chlapcům a jejich výchově málo času, si vzal Julián na tři dny volno. Přítel mu nabídnul, aby pracoval u něj, ale Julián to odmítl. Usmyslel si, že se stane milencem paní de Rênal. Svého cíle dosahoval nemotorně, ale podářilo se mu to.

Paní de Rênal ho milovala čím dál víc, zařídila mu dokonce, že mohl jet v čestné stráž, když Verrières navštívil král. Julián se dostal i k samotnému biskupovi. Nejmladší syn paní de Rênal onemocněl a ona si to vyložila jako Boží hněv za svou nevěru. Chtěla vztah s Juliánem ukončit a ke všemu se přiznat manželovi, ale Julián ji přesvědčil, aby to nedělala – zničila by sebe i manžela.

Služebná Elisa zjistila, co se v domě děje. Krátce nato přišel panu de Rênal anonymní dopis, v němž byly informace o Luisině nevěře. Paní de Rênal vymyslela lest a brzy manžela přesvědčila, že je ctnostná žena. Julián dostal další nabídku práce za vyšší odměnu a stal se středem pozornosti, když odříkával biblické pasáže z paměti. Stal se miláčkem společnosti. Kvůli pomluvám ale bylo nutné, aby Julián z Verrierés odjel. Loučení bylo velmi smutné, paní de Rênal byla úplně zničená.

Julián odešel do města Besançon a vstoupil do semináře. Nejprve byl podroben výslechu a zkoušce, jak dobrý je v latině a ve znalosti bible. Prošel na výbornou, dokonce získal stipendium a vlastní celou. V semináři pobyl 14 měsíců, stal se oblíbencem biskupa a měl odejít s platem 500 franků. Cestou do nového zaměstnání v noci vlezl do domu paní de Rênal a velmi brzy ji přesvědčil, aby mu opět podlehla.

Druhý den nastoupil u markýze de la Mol, měl pracovat jako jeho sekretář a přepisovat jeho dopisy, případně vzdělávat jeho syna Norberta. Norbert ho bral na projížďky na koních, ale Julián si stále připadal sám. Až na plesu si Julián povšiml také dcery svého zaměstnavatele, Matyldy. Byla považována za nejkrásnější dívku, a proto ji uráželo, že jí Julián nevěnoval pozornost. Zakrátko mu napsala dopis, aby k ní do pokoje v noci vylezl po žebříku. Julián a Matylda se stali milenci, ale ani jeden z nich neměl ze společného tajemství radost, a proto se rozešli. Julián si až poté uvědomil, že Matyldu miluje. Ona mu ale dělala naschvály, chovala se k němu povýšeně, vykládala mu o svých láskách a tím ho mučila. Strávili spolu ještě jednu noc, po ní se však Matylda chovala ještě hůř. Julián ji opravdu miloval a nesmírně trpěl jejím ponižováním. Poradil se s přítelem a ten mu řekl, jak se má chovat. Měl by se dvořit jiné ženě a Matyldy si nevšímat, aby začala žárlit.

Julián si vybral paní de Fervaques, posílal jí dlouhé nudné dopisy a sledoval Matyldu. Jeho záměr vyšel, Matylda se brzy nechala zlomit a přiznala Juliánovi, že ho miluje. Tajně se scházeli, ale když Matylda zjistila, že bude matkou, musela vše přiznat svému otci. Byl zdrcen, že by se jeho dcera měla provdat za člověka bez titulu a nebýt markýzou. Juliánovi zařídil vojenskou hodnost a posílal mu rentu, stále ale nechtěl svolit k sňatku. Poté, co obdržel dopis od paní de Rênal, v němž psala, že pan Sorel svedl Matyldu jen kvůli tomu, aby se dostal do vyšší společnosti, požadoval, aby Julián odjel pryč.

Julián si koupil pistole a pokusil se paní de Rênal zastřelit, ale nepovedlo se mu to. Byl ve vězení a čekal na soud. Ačkoli se mu mnozí snažili zajistit svobodu, zarytě trval na tom, že chtěl paní de Rênal zabít a že byl příčetný. Opakoval to i před soudem. Každý den ho navštěvovala Matylda, která si po Juliánově popravě vymínila, že dostane jeho hlavu. Paní de Rênal za Juliánem také byla, on jí řekl, že po celou dobu miloval jen ji, a požádal ji, aby se po jeho smrti postarala o jeho syna, až se narodí. Paní de Rênal však zemřela žalem krátce po Juliánově popravě.

- **téma a motiv**

téma: milenecký vztah Julána Sorela a paní de Rênal
motivy: fráze, ráno, snídaně, opatrnost

- **časoprostor**

prostor: Francie, město Verriérés
čas: první polovina 19. století

- **kompoziční výstavba**

Román se skládá ze dvou dílů a je rozdělen do kapitol. Vyprávění je chronologické.

- **literární forma, druh a žánr**

próza, epika, román

- **vypravěč**

vševědoucí vypravěč v er-formě

- **postava**

Julián Sorel – sledujeme jeho život v rozmezí 18 až 22 let, má orlí nos, jemné rysy, velké černé oči, tmavě hnědé vlasy, štíhlou postavu, je velmi bledý. Jediný z rodiny je vzdělaný, pohrdá svým otcem a snaží se dostat pryč z prostého prostředí. Je příznivcem Napoleona. Umí nazpaměť bibli, křesťanských zásad se však nedrží, je prospěchářský a využívá toho, že se líbí ženám. Je sporné, jestli je schopen opravdu milovat. V závěru knihy postřelí paní de Rênal, je tedy také vznětlivý. Smrti se nebojí, v závěru se zachová statečně, když přiznává veškerou svou vinu.

Luisa de Rênal – je o 10 let starší než Julián, matka tří chlapců a manželka starosty Verrières. Julián ji svede, ona se do něj bezhlavě zamiluje a miluje jej až do konce příběhu, ačkoli Julián už si našel jinou.

pan de Rênal – starosta Verrières, snob, který chce, aby všichni věděli, že jeho děti mají vychovatele. Zajistil Juliánovi dobrý plat i ošacení.

Matylda de la Mole – dcera markýze, jenž zaměstnává Juliána jako svého sekretáře poté, co Julián opustil seminář. Je k Juliánovi přezíravá, ale zároveň ji přitahuje a ona si s ním hraje. Jednou ročně chodí v černých šatech na počest statečné ženy ze svého rodu, která si ponechala hlavu svého manžela. Také ona se po Juliánově popravě stane majitelkou jeho hlavy.

- **vyprávěcí způsoby**

převažuje pásmo vypravěče v er-formě

přímá řeč paní de Rênal a Juliána

vnitřní přímá řeč paní de Rênal

- **typy promluv**

dialog paní de Rênal a Juliána

vnitřní monolog paní de Rênal

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

knižní slovo *dosti*

citoslovce *Ach*

řečnická otázka *Že by mě už nemiloval?*

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

hyperbola *Julián se najednou stal pro ni vším na světě.; se nezarděla až po uši; nemohla žít ani okamžik bez pohledu na něho*

metafora *za bílého dne*

epiteton *v bláhové touze*

Literárněhistorický kontext

• kontext autorovy tvorby

1. polovina 19. století

Stendhal (1783–1842)

- vlastním jménem Henri Marie Beyle
- pseudonym podle německého města Stendal
- zástupce romantismu a kritického realismu, literární kritik
- z bohaté francouzské rodiny, měl výborné vzdělání
- táhl s Napoleonovou armádou – byl stoupencem revoluce
- 7 let žil v Itálii, po návratu bojoval proti klasicismu, od r. 1830 žil opět v Itálii
- zemřel na mrtvici v Paříži, je pohřben na Montmartru

- autor cestopisů, teoretických spisů, psychologických románů
- za života čten jen málo, zůstal neznámý

O lásce – jeden z prvních spisů

Armance – první román

Červený a černý (někdy *Červená a černá*) – druhý a zřejmě nejslavnější román z r. 1830

Lucien Leuwen, *Kartouza parmská* – romány

Život Henri Brularda – autobiografie

Lamiela – nedokončený román

Deníky – deníkové zápisky, vydané až po smrti

- v 1. polovině 20. století jeden z nejčtenějších autorů

• literární / obecně kulturní kontext

- Stendhal bývá řazen k realismu, ačkoli tvořil v době romantismu

Realismus

- realismus odvozen od slova reálný (realis) = skutečný, opravdový
- realismus = „škola upřímnosti v umění“
- od 2. pol. 19. stol.
- předchůdci realismu: H. de Balzac, Stendhal, G. Flaubert
- snaží se zachytit skutečnou podstatu věcí, opravdovost, pravdivost v celé její složitosti, hledat vzájemné vztahy, příčiny, důsledky nějakého jevu → nejčastějším žánrem je román
- realistický hrdina: typický hrdina, vyvíjí se jeho myšlenky a názory
- nově se uplatňují hovorové výrazy, archaismy, dialekty
- vliv na realismus měl filozofický směr *pozitivismus* (spojen s A. Comtem, zobrazuje fakta, skutečné je to, co lze dokázat smysly) a *materialismus* (dialektický, sledoval vývoj společnosti jako tříd, přednost má hmota před duchovnem)
- rozvinutá fáze realismu soustředěná na kritiku poměrů = kritický realismus

Francie:

Honoré de Balzac (1799–1850)

„literární gigant“ – *Lidská komedie* – cyklus 143 románů, předem promyšlená linie

- nejvýraznější romány: *Otec Goriot*, *Ztracené iluze*, *Lesk a bída kurtizán*

Gustav Flaubert (1821–1880)

Paní Bovaryová – hlavní hrdinka Ema Bovaryová → literární typ, žena utíkající od skutečnosti k iluzím = bovarismus

Citová výchova – podtitul Historie mladého muže, osudy romantika

Bouvard a Pécuchet – nedokončený román, podle něj seriál Byli jednou dva písaři

Emile Zola (1840–1902)

- cyklus 20 románů *Les Rougon-Macquart* – 32 hlavních, 1000 vedlejších postav
- romány z cyklu: *Břicho Paříže, Zabiják, Nana*

Rusko:

Nikolaj Vasiljevič Gogol (1809–1852)

- v Petrohradě pracoval jako úředník a věnoval se historii
- v té době už slavil první úspěchy, svým nadáním literárně zachytil to, co prožil a o čem slýchal ve svém rodném kraji
- odsuzoval společnost složenou z chladných, malicherných, všedních povah. Jeho ideálem byla mravně dokonalá společnost
- byl to mistr satiry, psal komedie, romány, povídky
- považován za zakladatele ruského realismu
- tzv. petrohradské povídky – *Podobizna, Bláznovy zápisky, Plášť*
- cyklus povídek, hrdiny jsou zajímaví lidé z Petrohradu
- román *Mrtvé duše* – první díl plánované trilogie, kritika statkářů
- Čičikov projíždí Ruskem a kupuje „mrtvé duše“ – mrtvé nebo zmizelé, jejich vlastnictví mu pomáhá ke spekulacím
- komedie: *Ženitba, Hráči, Revizor*

Fjodor Michajlovič Dostojevskij (1821–1881)

- v roce 1849 zatčen a odsouzen na smrt za protivládní aktivity
- těsně před popravou trest změněn – 4 roky na galejích v Omsku na Sibiři, kde trpěl epileptickými záchvaty → citlivější k utrpení, zaměřený na duševní pochody
- světově uznávaný prozaik, tvůrce moderního románu
- ovlivnil rozvoj psychologického románu a prózu tzv. proudu vědomí (V. Woolfová, J. Joyce)
- Zločin a trest* – stěžejní dílo celosvětové realistické literatury
- hrdina Rodion Raskolnikov chce zavraždit lichvářku, zabije i její sestru
- zamiluje se do prostitutky Soni, svěřuje se jí – je odsouzen k nuceným pracím na Sibiři, Soňa odchází s ním
- Běsové* – rozsáhlý román podle skutečného příběhu revolucionáře
- Idiot* – není to člověk bláznivý, ale nepochopený
- hlavní hrdina mladý zchudlý kníže Myškin trpící epilepsií – je dobrák, kterého okolí nechápe
- Bratři Karamazovi* – osudy statkáře a jeho 4 synů

Anton Pavlovič Čechov (1860–1904)

- prozaik a dramatik, ovlivnil vývoj světové prózy i dramatu
- zájem o existenciální otázky života
- smysl pro humor, často satira – dráždil cenzuru
- Tři sestry* – Olga, Máša, Irina chtějí změnit svůj osud a zjišťují, že to nejde
- Višňový sad* – tragicky laděná komedie
- další hry: *Racek, Strýček Váňa*

Anglie:

Charles Dickens (1812–1870)

- ostrá kritika společenských jevů, citová hloubka, láskyplný humor
- Kronika Pickwickova klubu* – první román, příběhy z cest 4 členů klubu na venkov
- Oliver Twist* – román se sociálním podtextem, osiřelý chlapec vyrůstá v chudobinci, žije špatně. Utíká do Londýna a stává se členem zločinecké party a brzy je zadržen. Dostává se zpět do zločinecké party.
- David Copperfield* – román s autobiografickými rysy

Charlotte Brontëová (1816–1855)

Jana Eyrová – oblíbený román, příběh ženy-sirotka

Emily Brontëová (1818–1848)

Na Větrné hůrce – jediný její román, složitý příběh – nalezenec se krutě mstí za své ponížení z mládí

Polsko:

Henryk Sienkiewicz (1846–1916)

- jeden z nejoblíbenějších autorů historické literatury

- získal Nobelovu cenu za literaturu v roce 1905

Ohněm a mečem – románová trilogie ze 17. stol., boj polských šlechticů proti ukrajinským kozákům

Quo vadis – z doby Neronova Říma, pronásledování prvních křesťanů

USA:

Mark Twain – *Dobrodružství Toma Sawyera*

Jack London – *Bílý tesák*

Severská literatura:

Henrik Ibsen – *Nora*

Hans Ch. Andersen – pohádky

České země:

Karel Havlíček Borovský – *Křest sv. Vladimíra, Tyrolské elegie, Král Lávr*

Jan Neruda – *Povídky Malostranské, Písně kosmické*

Karolína Světlá – *Vesnický román, Kříž u potoka*

Svatopluk Čech – *Výlet pana Broučka do Měsíce*

Další údaje o knize:

- **dominantní slohový postup:**

vyprávěcí

- **vysvětlení názvu díla:**

Červený a černý – význam není přesně znám, obvykle se uvádí, že červená barva je symbolem revoluce a černá barva symbolem krutovlády

- **posouzení aktuálnosti díla:**

Touha po moci a pokrytectví jsou stále aktuální témata.

- **pravděpodobný adresát:**

Kdokoli se zájmem o francouzské dějiny a o realistickou tvorbu.

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:**

Jedná se o autorův druhý a zřejmě nejznámější román.

- **tematicky podobné dílo:**

Guy de Maupassant – *Miláček*: hlavní hrdina také postupuje na společenském žebříku díky tomu, že zneužívá přízně žen

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramatisací:**

Film Červený a černý (Francie + Itálie, v hlavní roli G. Philipe) z roku 1954 se drží předlohy, ale ne úplně přesně. Např. paní de Rênal má ve filmu pouze dva syny apod. Vyznění příběhu a hlavní dějová linie je stejná jako v knize.